

KOMMERSİYA BANKLARINDA MALİYYƏ NƏTİCƏLƏRİNİN TƏHLİLİ

Bu işin əsas subyekti kommersiya bankları üçün pul siyasətinin əməli olan gəlir mənbəyidir. Törəmə bankların rentabelliyyənin müxtəlif üsulları müəllif tərəfindən də müzakirə olunur.

Məqsəd – bank əməliyyatlarının gəlirliliyinin müəyyən edilməsi, baş verən dəyişikliklərin səbəblərinin müəyyən edilməsi və mənfəətə təsir edən amillərin öyrənilməsi.

Metodologiya – statistik-təhlil metodu.

Elmi yenilik – bank mənfəəti təhlil edilərkən inflyasiya tempi nəzərə alınmaqla onun məbləği korrektə edilməlidir. Növbəti mərhələdə isə maddələrin və ayrı-ayrı növ fəaliyyətin gəlirliliyinin detallaşdırılmış təhlili aparılmalıdır. Hər mərhələdə nəzərə çarpacaq kənarlaşmalar əlavə olaraq tətbiq edilməlidir.

Açar sözlər: kombinasiya, leveric, marja, likvidlik, global komponentlər, saldo, əmsal metodu, depozit.

Giriş

Məqalənin əsas istiqaməti gəlir və xərclərin dəyişməsinin səbəbləri, bankın mənfəətinin artması, ehtiyatların müəyyən edilməsi kimi aktual məsələlərə yönəlmişdir.

Kommersiya bankının mənfəəti gəlirlərin xərclərdən artıq olması formasında fəaliyyətinin maliyyə nəticəsidir. Ümumi mənfəət məbləği bankın ümumi gəliri ilə ümumi xərclərin fərqi kimi müəyyən olunur. Bankın ümumi mənfəətinin tərkib elementlərini nəzərdən keçirək.

1. Əməliyyat fəaliyyətindən mənfəət

2. Köməkçi fəaliyyətdən mənfəət

3. Digər mənfəət, o cümlədən alınmış və ödənilmiş cərimələrin saldosu, eləcə də ötən illərin faiz və yığımları.

Ümumiyyətlə, bankın sərəncamında olan mənfəət üç global komponentdən asılıdır: gəlirlər, xərclər və büdcəyə ödənilən vergilər. Həmin komponentlərin artım templərinin müqayisəsi amillərdən bəzilərinin mənfəətə pozitiv, bəzilərinin isə neqativ təsir göstərdiyini qiymətləndirir.

Mənfəətin illik artımını qiymətləndirərkən nəzərə almaq lazımdır ki, həmin artım inflyasiya tempindən aşağı olmamalıdır. Əks halda real gəlirlər azalacaq və bank kapitalı qiymətdən düşəcəkdir. Bank mənfəətini təhlil edərkən inflyasiya tempi nəzərə alınmaqla onun məbləği korrektə edilməlidir. Bunun üçün bankın mənfəətinin nisbi göstəricilərlə qiymətləndirilməsi metodundan istifadə etmək olar. Bu metod əmsal metodu adlandırılır və rentabelik anlayışı ilə bağlıdır. Kommersiya bankının gəlirliliyinin təhlili aşağıdakı göstəricilər üzrə aparılır:

1. Alınmış faizlər

2. Ödənilmiş faizlər

3. Faiz siyasətindən gəlirlər

4. Ümitsiz kreditlərdən itkilər

5. Digər gəlirlər

6. Digər xərclər

7. Gəlirlərin hesablanması qədər mənfəət

8. Vergi tutulan mənfəətin məbləği

9. Vergi tutulan mənfəətdən ödənilən vergilərin məbləği

10. Bankın sərəncamında qalan xalis mənfəət

Balansın nəticə hesablarının təhlili minimal gəlir marjasını, daha doğrusu aktiv və passiv əməliyyatları üzrə dərəcələrdəki fərqi hesablamağa imkan verir. Bu da banka zəruri xərcləri

örməyə imkan verir eyni zamanda mənfəət də əldə edilir. Bankın minimal gəlir əmsalını (Ə min.marj) hesablamaq üçün aşağıdakı düsturdan istifadə olunur:

Əmin marj = inzibəti xərcələr-təsərrüfat xərcələri- digər xərcələr gəlir gətirən aktivlər üzrə orta qalıq məbləği

Qeyd etmək lazımdır ki, Amerika kommersiya banklarında da minimal faiz marjı göstəricisi eyni qaydada hesablanır. Bu zaman nəzərə alınır ki, əgər əmsal (marj) 3 % səviyyəsindədirsə, onda bank müxtəlif sahələrin şirkətlərinə xidmət edir, 6 % həddində olarsa, onda bank istehlak kreditinə xüsusi diqqət yetirir.

Bank mənfəətinin təhlilinin növbəti göstəricisi faiz “səpələməsi” göstəricisidir.(Fs) Bu göstərici aktiv əməliyyatlar üzrə alınmış faizlərlə passiv əməliyyatlar üzrə ödənilmiş faizlər arasında fərqi əks etdirir:

$$Fs = \text{Faiz gəlirləri} - \text{Faiz xərcələri}$$

Faiz formasında gəlir gətirən aktivlər – ödənilən passivlər

Stabil işləyən bank üçün bu göstəricinin kəmiyyəti müsbət olmalıdır. Bank təcrübəsində faizsiz xərcələrin faizsiz gəlirlərlə örtülməsi hesablanması mühüm əhəmiyyət kəsb edir (faizsiz gəlirlərin faizsiz xərcələrə nisbəti). Bu göstəricinin səviyyəsi Amerika təcrübəsində 50% götürülür. Bu o deməkdir ki, faizsiz gəlirlər faizsiz xərcələrin 50%-dən az olmamalıdır.

Bank mənfəətinin bölüşdürülməsini təhlil etmək üçün aşağıdakı göstəricilərdən istifadə edilir:

1. Balans mənfəətinin cəmi: o cümlədən

1.1 Vergiyə cəlb olunmayan mənfəət

1.2 Vergi tutulan mənfəət

1.3 Büdcəyə ödəmələr

1.4 Xalis mənfəət

1.5 Kapital və fondlarda kapitallaşdırılmamış mənfəət:

– nizamnamə kapitalı

– ehtiyat kapitalı

– xüsusi təyinatlı fondlar

– dividendlərin ödənilməsi üçün nəzərdə tutulmuş mənfəət

– bir səhmə düşən mənfəət

– bir nəfər bank işçisinə düşən mənfəət

Kommersiya bankının rentabelliği (gəlirliliği) bank fəaliyyətinin səmərəliliğinin əsas keyfiyyət göstəricilərindən biridir. Bankın rentabellik səviyyəsi rentabellik əmsalı ilə xarakterizə olunur.

Bankın rentabelliğinin ümumi səviyyəsi (Rü) bankın ümumi gəlirliliğini, eləcə də gəlirin bir manatına düşən mənfəəti (mənfəətin gəlirlərdə payı) qiymətləndirməyə imkan verir:

$$Rü = \frac{\text{mənfəət}}{\text{bankın gəlirləri}} \times 100 \%$$

Bu göstərici aktiv və passiv əməliyyatların gəlirlilik dərəcəsini xarakterizə edən bir sıra əmsalların köməklili ilə dəqiqləşdirilə bilər.

Bankın gəlirliliğini əks etdirən əsas göstərici xüsusi kapitalın səmərəlilik göstəricisidir:

$$\Theta_1 = \frac{\text{mənfəət}}{\text{Səhm kapitalı (nizamnamə fondu)} \times 100\%}$$

Bu göstərici səhm kapitalının bir manatına düşən mənfəəti xarakterizə edir. Müasir şəraitdə kapitalın kifayətliyi göstəricisinin azalması hesabına Θ_1 artım imkanı məhduddur, çünki aktivlərin artımı resurs bazasının genişlənməsi ilə təmin edilməlidir. Lakin rəqabət şəraitində əksər banklar kapitalın aktivlərə nisbətini optimal səviyyəyə çatdırma bilmir. Bu zaman passivlərin strukturunda bankın xüsusi resurslarının böyük xüsusi çəkiyə malik olması bankın resurslarının ümumi dəyərini azaldır, nəticədə gəlirlilik artır. Belə banklar aşağı gəlir marjında yüksək mənfəət əldə edirlər.

Ümumi gəlirdə mənfəətin payının azalmasına faiz və qeyri-faiz xərclər böyük təsir göstərir. Kredit resursları üçün ödənilən faizlərin səviyyəsinin aşağı salınması xərclərin real azalmasını təmin edir. Həmin amillər bank rəhbərliyinin daima diqqət mərkəzində olmalıdır. Çünki, onlar bank fəaliyyətinin səmərəliliyinin yüksəldilməsi imkanlarını göstərir.

Aktivlərin rentabelliği bankın fəaliyyətini tam adekvat xarakterizə etmir, çünki bütün aktivlər heç də gəlir gətirmir. Gəlir gətirməyən aktivlər hesablamağa daxil edilmədikdə aktiv əməliyyatların gəlirliliği özünün daha real qiymətini tapmış olur.

$$\Theta_6 = \frac{\text{mənfəət}}{\text{Gəlir gətirən aktivlər}}$$

Həmin əmsal gəlir gətirən aktivlərin 1 manatına düşən mənfəət məbləğini göstərir. Kredit resursları kimi cəlb edilmiş vəsaitlərdən istifadə edən banklar üçün bu göstəricilərin mütləq bərabərliyi mümkün deyil, çünki banklar cəlb edilmiş depozitlərin müəyyən hissəsini likvid saxlamağa borcludur. Qərb təcrübəsində Θ_2 əmsalı investisiyanın rentabelliği, Θ_6 isə aktivlərin rentabelliği adlanır. Bank xərclərinin səmərəliliyinin qiymətləndirilməsi üçün əksər hallarda mənfəətin ümumi bank məsrəflərinə nisbəti göstəricisindən istifadə olunur ki, həmin göstərici xərclərin 1 manatına düşən mənfəəti əks etdirir. Rentabellik göstəricilərini təhlil etməklə bank fəaliyyətinin səmərəliliyinin yüksəldilməsi ehtiyatlarını aşkar etmək olar. Bu balans maddələrinin aktivdə əməliyyatların gəlirlilik səviyyəsini və passivdə resursların dəyəri üzrə qruplaşdırmağa imkan verir.

Bankın xüsusi resursları əsasən gəlir gətirməyən aktivlərə yönəldilməlidir. Xüsusi vəsaitlərin kreditləşmə məqsədləri üçün istifadə olunması resursların dəyərini azaldır və beləliklə bank əməliyyatlarının mənfəətliliği artır. Buna görə də xüsusi vəsaitləri böyük həcmdə olan banklar aşağı gəlir marjına malik olsalar da yüksək rentabelli ola bilər.

Mənfəət məbləğinin artırılması və xərclərin azaldılması üzrə aşkar edilmiş ehtiyatlar nəzərə alınmaqla ümumi rentabellik səviyyəsi aşağıdakı kimi müəyyən edilir:

$$R_{\bar{u}} = \frac{\text{balans mənfəəti} + \text{mənfəətin artırılması}}{\text{faktiki xərclər} - \text{xərclər üzrə qənaət}}$$

Mənfəət və rentabelliğin yüksəldilməsi üzrə aşkar edilmiş ehtiyatları mobilə edilməsi üçün kredit qoyuluşu planının icrasına nəzarət gücləndirilməli, onların artırılması imkanları axtarılmalı, eləcə də bank xərclərinin smetası yerinə yetirilməlidir. Bankın fəaliyyətinin səmərəliliyinin düzgün qiymətləndirilməsi üçün inflyasiya tempi nəzərə alınmalıdır. Bankın nominal rentabelliği aşağıdakı qaydada hesablanır:

$$R_m = dxb$$

Burada: d – levirinq (aktivlərin kapitala nisbəti), b – isə aktivlərin nominal mənfəətliliğini göstərir.

Bankın real rentabelliğini aşağıdakı kimi hesablamaq olar:

$$R = dxa,$$

Burada: a – aktivlərin real mənfəətliliyinin göstərir

Belə nəticəyə gəlmək olar ki, bankın xərc maddələrinin həcmi nə qədər çox olarsa (yəni mənfəətin gəlirlərdə payı) bank bir o qədər çox gəlir qazanar və aktivlərin zəruri nominal mənfəətliliğini təmin etmiş olar. Rentabelliğin nəzərdə tutulmuş real səviyyəsini əldə etmək üçün bank aktivlərinin gəlirliliği yüksək olmalıdır.

Nəticə

Bankın xərc maddələrinin həcmi nə qədər çox olarsa (yəni mənfəətin gəlirlərdə payı), bir o qədər gəlirli olar. Buna inflyasiyanın yüksək səviyyəsi, aşağı leveric və bankın gəlirlərində mənfəətin payının kombinasiyası ilə nail olmaq olar.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Панова Г.С. Анализ надежности банка, Москва РДЛ 1996 год;
2. Садвакасов К.К. Коммерческие банки. Управленческий анализ деятельности. Москва: Издательство «Ось - 89», 2000 год;
3. Черкасов В.Е. Финансовый анализ в коммерческом банке. Москва: ИНФРА – М, 2000 год;
4. Пономарев В.Е. Анализ балансов капиталистических банков. Москва: МФИ, 1994 год;
5. Экономический анализ деятельности банка. Учебное пособие. Москва: ИНФРА – М, 1999 год;
6. Киселев В.В. Управление коммерческим банком в переходный период. Москва. ЛОГОС, 2000 год;
7. Основы банковского менеджмента. Москва: ИНФРА – М, 2000 год;
8. Усоскин В.М. Современный коммерческий банк. Управление в операции. Москва; Все для вас, 2000 год.

Тарана Ахмедова

АНАЛИЗ ФИНАНСОВЫХ РЕЗУЛЬТАТОВ В КОММЕРЧЕСКИХ БАНКАХ

Резюме

Основным предметом данной работы являются источники доходов коммерческих банков, составляющие денежно-кредитную политику. Автором также обсуждаются варианты методов анализа прибыльности коммерческих банков.

Цель - определение прибыльности банковских операций, выявление причин изменений и изучение факторов, влияющих на прибыльность.

Методология - метод статистического анализа.

Результат - при анализе прибыльности банка его сумма должна корректироваться с учетом уровня инфляции. На следующем этапе следует провести подробный анализ прибыльности статей и отдельных видов деятельности. Смещение на любом этапе должно дополнительно применяться.

Ключевые слова: комбинация, левиринг, маржа, ликвидность, глобальные компоненты, сальдо, коэффициентный метод, депозит.

Tarana Ahmedova

ANALYSIS OF FINANCIAL RESULTS IN COMMERCIAL BANKS

Summary

Main subject of this work is the commercial banks sources who make the component of monetary policy. Commercial banks varios methods of analysis of profitability commercial banks are also discussed by the author.

Purpose- determining the profitability of banking operations, identifying the causes of changes and studying the factors affecting profitability.

Methodology - statistical analysis method

Findings - when analyzing the profitability of the bank, its amount should be adjusted for inflation. The next step is to conduct a detailed analysis of the profitability of the articles and individual activities. Offset at any stage should additionally be applied.

Keywords: combination, leverage, margin, liquidity, global components, balance, coefficient method, deposit